

ПРОГРАМА

державного іспиту

«Теорія і методика викладання хореографічних дисциплін»

Напрямок підготовки: 024 Хореографія.

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Форма навчання: денна/очна

Термін навчання: 1,4 роки

Затверджено на засіданні кафедри
хореографії та мистецтвознавства
Протокол № 6 від 20 квітня 2021 р.
Завідувач кафедри
хореографії та мистецтвознавства

проф. Сосіна В.Ю.

Пояснювальна записка

Завдання державного екзамену з хореографії та методики її викладання – перевірка рівня фахової готовності майбутніх викладачів до роботи.

Екзамен має комплексний характер, включає питання з різних розділів хореографічної науки, які дозволяють уявити цілісність та системність теоретичних знань студентів-хореографів, а також дають можливість виявити ступінь сформованості творчих вмінь та навичок з класичного танцю, народно-сценічного, українського народного і бального, танців.

У своїх доповідях на екзамені студенти повинні показати ґрунтовні усвідомлені знання у відповідальності до наступних вимог:

1. Перевірити якість засвоєння курсів з фахових дисциплін, виявити рівень мистецької підготовки.

2. Виявити здібності творчого, педагогічного та наукового мислення, сучасного підходу до реалізації культурно-освітнього напрямку підготовки молоді у руслі особистісно-орієнтованого підходу до реформування освіти в Україні.

3. Перевірити рівень особистої творчої майстерності майбутніх вчителів мистецьких дисциплін та їхнє володіння як педагогічними технологіями в цілому, так і методикою навчання предметів.

Повинні знати:

- витоки народного хореографічного мистецтва;
- систему формування і розвитку класичного танцю;
- історико-географічні регіони України та особливості та лексики цих регіонів;
- вимоги до підбору музичного супроводу занять з хореографічних дисциплін;
- характеристику комплексу народного одягу відповідно національним особливостям танців;
- складові частини уроків з хореографічних дисциплін та послідовність вправ екзерсису;
- процес становлення світового хореографічного мистецтва та шляхи розвитку української національної хореографії;
- основні вимоги та виразні засоби танцю.

Повинні вміти:

- орієнтуватися в сучасних напрямках хореографічного мистецтва;
- виконувати та складати комбінації екзерсису біля станка, на середині зали та *allegro* класичного, народно-сценічного, українського народного танців;
- логічно побудувати комбінації та етюди;

Програма має орієнтовний перелік літератури з основних дисциплін. Білети державного екзамену включають три теоретичних питання з різних розділів хореографії.

Методика викладання хореографії

Цілі і задачі викладання хореографії в системі закладів освіти. Концепція розвитку мистецької освіти. Формування навичок й умінь у хореографічному мистецтві. Принципи, методи і форми хореографічного навчання.

Розвиток художнього смаку в процесі формування світогляду, пізнання навколишнього світу. Розвиток логіки, пам'яті, уваги, творчої активності, смаку в процесі хореографічної діяльності.

Розвиток на уроках хореографії фізичних якостей дітей: реакції, витривалості, гнучкості, пластичності, координації рухів, сили м'язів, стійкості. Відпрацювання техніки виконання нових рухів.

Основні принципи побудови уроку з хореографії: структура, зміст, відповідність частин уроку, темп, музичний супровід уроку. Розвиток музичності, виконавської і танцювальної техніки.

Методика побудови уроку класичного танцю та методика складання комбінацій екзерсису, *allegro*.

Методика побудови уроку народно сценічного і українського народного танців та методика складання комбінацій на основі лексичних угруповань

Методика підготовки і проведення уроку з хореографії. Підготовча робота вчителя з хореографічних дисциплін.

Основні вимоги до програм з хореографічної діяльності

Методи підвищення творчої активності дітей під час хореографічної діяльності

Педагогічна майстерність. Особистісні якості вчителя танців. Вимоги до педагогічної діяльності хореографа

Зміст

дисципліни «Теорія і методика викладання класичного танцю»

Програма державного екзамену складається з теоретичних питань формування і розвитку системи класичного танцю:

- виникнення і становлення школи класичного танцю та її термінології (народна хореографія – першооснова в створенні системи класичного танцю, закордонні школи балету. Франція, Італія, школи балету Москви, Санки-Петербургу, Києва);
- педагогічний досвід видатних викладачів класичного танцю (збагачення класичного танцю танцювальним фольклором, видатні педагоги класичного танцю Ж.Ф.Кулон, Е.Чеккетті, П.А.Гусєв, М.Грехем, А.Я.Ваганова, Н.І.Тарасов, А.М.Мессерер, Ф.Л.Лопухов та ін.);
- основні вимоги та виразні засоби класичного танцю (виворітність та її естетичні функції, постава в класичному танці, апломб та його значення, рліе у класичному танці, танцювальний крок – одна з основних вимог класичного танцю, стрибок як один з виразних засобів танцю, м'якість і еластичність ніг, пластика та гнучкість тіла – як засіб виразності класичного танцю);
- розвиток музичності та музичний супровід уроку (поняття ритм, темп, музична динаміка, мелодія та художнє втілення її у танцювальних

- комбінаціях, музична структура та її характер, єднання музики та руху, музичний і хореографічний образ);
- розвиток акторської майстерності як складової частини виконавської майстерності на уроках класичного танцю (творча уява та емоційне виконання рухів, поєднання музичних образів з пластичними, танець в образі. Видатні виконавці класичного балету М.Тальоні, К.Санковська, А.Павлова, В.Ніжинський, М.Кшесинська, К.Сергєєв, Н.Дубинська, Г.Уланова, М.Лаврівський, М.Плісецька, М.Фонтейн, А.Алонсо, В.Васильєв, М.Баришніков та інші);
  - естетичне виховання школяра засобами класичного танцю (класичний танець як вид хореографічного мистецтва та одна з форм естетичного виховання).
  - складання комбінацій екзерсису біля станка, на середині зали та allegro за віковими особливостями (відповідність підбору рухів віковим особливостям та програмі курсу, музичному супроводу, логічна побудова комбінацій, грамотне виконання рухів, виразний показ);
  - оволодіння вправами постановки тулубу, ніг, рук, голови, оволодіння, у розвитку, формами основних рухів екзерсису біля станка, на середині зали та allegro. Роль класичного екзерсису в розвитку й укріпленні м'язів, рухливості суглобно-з'єднувального апарату, відчуття танцювальної пози і координації;
  - послідовність вправ біля станка і на середині зали (співвідношення тривалості частин уроку, поступове змінювання їх у бік збільшення рухів на середині зали, темпоритм уроку);
  - виконання рухів (пояснення правил виконання рухів, їх призначення, показ вправи, музичний розклад руху, аналіз поширених помилок у цій вправі, звернення уваги на правильну вимову французької термінології);
  - виконання комбінацій екзерсису та allegro (вміння грамотно виконувати рух та пояснити правила його виконання);
  - складання комбінацій екзерсису біля станка, на середині зали та allegro відповідно до програми курсу (тривалість комбінацій, темп, їх виконання, поєднання комбінацій з музичним супроводом, логіка побудови комбінацій та їх залежність від вікових особливостей);

Методика вивчення вправ класичного танцю в розвитку. Позиції рук, позиції ніг. Plie. Releve на півпальцях. Група battements. Вправи rond de jembe. Port de bras. Малі пози. Великі пози. Танцювальні кроки. Групи стрибків: з двох ніг на дві ноги, з двох ніг на одну, з однієї на дві, на одній нозі, з однієї на другу. Заноски (batteries). Повороти на підлозі. Пози в поворотах. Танцювальні кроки в повороті. Піруети (les pirouettes): малі, напівпіруети, великі, великі напівпіруети. Стрибки з поворотами, тури повітряні. Структура уроку класичного танцю. Особливості побудови екзерсису біля станка та на середині зали. Задачі уроку класичного танцю. Термінологія класичного танцю. Послідовність виконання екзерсису. Частини уроку та їх тривалість. Розвиток музичності. Музичний супровід уроку. Підготовча робота педагога класичного танцю до уроку. Вивчення програми, визначення змісту занять, план-конспект уроку. Методика складання комбінацій екзерсису, allegro. Педагогічний досвід видатних викладачів класичного танцю.

Зміст

дисципліни «Теорія і методика викладання українського народного танцю»

Студенти повинні вміти складати комбінації та етюди на середині зали на основі лексики регіонів України. Повинні вміти складати комбінації екзерсису на основі рухів українського народного танцю. Повинні знати і вміти показати основні положення рук, ніг, розташування танцюристів і положення рук у парних танцях і у масових танцях історико-етнографічних регіонів України. Рухи, лексичні угруповання, комбінації, етюди та танці регіонів України: Центральна Україна, Полісся, Буковина, Закарпаття, Поділля, Прикарпаття (бойки, лемки), Гуцульщина, Слобожанщини, Степової України, Волині. Українську хореографічну лексику в її історично-еволюційному, образно-тематичному, структурно-функціональному розвитку. Пов'язувати морфологію руху з образністю лексики і хореографічним текстом. Лексичні елементи, комбінації і угруповання, які використовуються в українських народних та народно-сценічних танцях на жартівливу тематику і молодіжних танцях. Лексичні угруповання, що імітують трудові процеси в українському народному та народно-сценічному танцях.

Теоретична частина екзамену включає в себе питання з історії розвитку хореографічного мистецтва та практичних завдань, які мають на меті перевірку творчих вмінь та навичок, отримання студентами за період навчання з І по ІV курс.

Знання української хореографічної лексики в її історично-еволюційному, образно-тематичному, структурно-функціональному розвитку, безпосередньо уміння пов'язувати морфологію руху з образністю лексики і хореографічним образом.

Лексичні особливості регіонів України та всебічне осмислення хореографічної лексики допомагає студентам з'ясувати закономірності його художньої структури, дає можливість простежити за творчою думкою балетмейстера-постановника.

Джерела українського хореографічного мистецтва, характеристику історико-етнографічних регіонів України: Центральної України, Волині, Полісся, Поділля, Буковини, Прикарпаття, Закарпаття, Гуцульщини, Слобожанщини та Степової України, характеристику комплексу народного одягу цих регіонів.

Творчість видатних діячів українського хореографічного мистецтва, балетмейстерів П.Вірського, К.Балок, М.Вантуха, О.Гомона, В.Дебелого, А.Криво хижі, Д.Ластівки, К.Василенка, Т.Клокова, Я.Чепорчука та інших.

Кращі зразки української хореографії: “Ми з України”, “Повзунець”, “Гопак”, “Чумацькі радощі”, “Аркан”, “Голубка”, “Березянка”, “Плескач”, “Про що верба плаче”, “Шевчики”, “Подоряночка”, “Увиванець”, “На Січі Запорізькій”, “Ой під вишнею”, “Вишивальниці”, “Лісоруби”, “Волинська полька”, “Гуцулка”, “Дроботянка” та інші.

Рухи, комбінації та етюди на основі лексики танців:

Центральної України, Черкащини, Київщини, Чернігівщини: “Гопак”, “Диканський козачок” полька “Санжари”, “Гречаники”, кадриль “Дев’ятка”, “Полтавський козачок”, “Шевчики”, “Косарі” (танцювальні кроки, прості кроки, кроки з каблука, тинки, доріжки, упадання, вихилясник та інші споріднені рухи, притупи, плескачки, присядки-закладки, повзунці).

Полісся: “Шалантух”, “Поліська полька”, “Льон”, кадриль “Лінцей” (танцювальні кроки, кроки з каблука, ковзні кроки, бокові кроки, танцювальні біги, бігунці, тинки, вихилясник, дрібушечки, притупи, вибиванці та підкурки, поліський ключ, повороти та оберти парні на місці та з просуванням).

Буковини: “Вівчарики”, “Буковинські забави”, “Буковинські жарти”, “Буковинський весільний”(буковинський перемінний крок, синкопований комбінований хід, боковий хід, свердло, синкопована підкурка із свердлом, повороти та дрібушечки, тропіток дрібний та з підскоком, перескоки з виливанцем та свердлом, буковинський ключ, крок підкурка з поворотом і присядкою, погаренка: низька, середня, висока, кабріолі, стрибки: перескоки з сокирою, батогом, ножицями, жартівливі кульбіти через голову з танцю “Вівчарики”).

Закарпаття: “Весільний”, “Чинадійка”, “Бубнарський”, “Тропотянка”, “Раковецький кручений”, “Березнянка”, “Чотирянка” (танцювальні кроки, бокові кроки, танцювальні біги, бігунці, дрібушечки, притупи, вибиванці, підкурки, плескачки, присядки, стрибки, скоки, перескоки, закарпатські перекиди лежачи на підлозі).

Поділля: “Подільська кадриль”, “Красилівська кадриль”, полька “Подолянка”, “Ковалі”, “Віз”, “Васелиха”, “Варварка”, “Плескач” (танцювальні кроки, біги, бігунці, тинки, вихиляси та інші споріднені рухи, вірвовочки, дрібушечки, притупи, вибиванці та підкурки, плескачки, присядки, повзунці, голубці, підбивки, кабріолі).

Прикарпаття: “Горянка”, “Голубка”, “Півторак”, “Гуцулка” (танцювальні кроки, кроки з каблука, доріжки, упадання, дрібушечки, притупи, вибиванці та підкурки, плескачки, присядки, стрибки).

Гуцульщина: “Решето”, “Гуцулка”, “Довбуш”, “Лісоруби”, “Аркан”, “Опришки” (танцювальні кроки, кроки з каблука з підбиванням, підстрибуванням, перескоками, бокові кроки, переступання, танцювальні біги, дрібушки, притупи, вибиванці та притупи, плескачки, присядки-розніжки, присядки-розтяжки, повзунці, стрибки).

Слобожанщина, Степова Україна: “Ой зав’ю вінки”, “Козачок”, “Коханочка”, “Катерина”, “Чумак”, “Чумандриха”, “Херсонський гопак”, “Хортичанка” (танцювальні кроки, біги, бігунці, тинки, доріжки, упадання, вихилясник, вірвовочки, дрібушечки, притупи, вибиванці, присядки, присядки-розтяжки, присядки-розніжки, повороти та обери, голубці, підбивки, кабріолі, присядки-закладки з поворотом, млинки, підсічки, повзунці, стрибки).

Волинь: “Буянський скакунець”, “Волинська полька”, “Полька-трясуха” (тинки, танцювальні кроки, кроки з каблука на всю ступню, бокові кроки з переступанням, танцювальні біги, бігунці, повороти та оберти партерні та на місці, голубці, підбивки, дрібушечки, вибиванці, притупи).

Зміст дисципліни «Теорія і методика викладання народно-сценічного танцю»

Програмою передбачені питання, які дозволяють визначити цілісність та системність теоретичних знань, а також низку практичних завдань, які дають можливість виявити ступінь вмінь і навичок з народно-сценічного танцю.

Студенти повинні знати хореографічну лексику характерну для різних народів в її історично-еволюційному розвитку, джерела виникнення хореографічного мистецтва, опанувати різними стилями вивчення танців, знати лексичні особливості, манеру виконання національних рухів, достовірність характеру танцю та виразність при створенні художнього образу.

Повинні знати і вміти показати основні положення рук, ніг, розташування танцюристів у масових і парних російських, білоруських, польських, угорських, молдавських, іспанських, італійських танцях.

Російський танець та його класифікація, характеристика національного костюму. Короткий історико-етнографічний огляд. Образність російської народної хореографії. Ігрища, обряди, свята та гуляння – першооснова виникнення елементів російської народної хореографії. Тематика хороводів. Походження російської кадрилі. Різноманітність російського таганцю.

Образність білоруської народної хореографії. Різновиди білоруського народного танцю, молдавського, польського, угорського, іспанського, італійського народних танців.

Групи вправ народно-сценічного танцю: вправи на присідання, вправи на розвиток рухливості ступні, колообертальні та обертальні вправи, вправи на м'яке розкривання ноги, вправи на розвиток кроку та інерції руху, дріботіння, дрібні вистукування, технічні вправи, оберти, стрибки з елементами акробатики, вправи на перегинання корпусу. Особливості побудови екзерсису народно-сценічного танцю. Методика підготовки та проведення уроку з народно-сценічного танцю. Структура занять. Характеристика стилю та манери виконання рухів лексичних угруповань, основні положення рук, голови, постави в російському, молдавському, білоруському, польському, угорському, італійському, іспанському танцях.

Знання вправ екзерсису з народно-сценічного танцю:

- позиції ніг (п'ять прямих, п'ять вільних, п'ять паралельних, дві зворотні);
- позиції та положення рук;
- присідання (напівприсідання та повне) та їх різновиди;
- вправи на розвиток рухливості ступні (*battements tendus* №1,2,3,4,5,6; маленькі та наскрізні кидки);
- вправи з напруженою (вільною) ступнею (середній *battement*, *flic-flac*, *double flic*, віяло);
- вправи на вистукування (дрібне вистукування всією ступнею за VI позицією, російський ключ, іспанське вистукування з фіксацією корпусу, іспанське вистукування (п'яtkово-носкове) - *сапатеада*);
- обертальні та кругообертальні вправи (*pas tortille*, *rond de jambe par terre*, *rond de pied*, різновиди *battements fondus*, вісімка, підготовка до вірьовочки з розворотом коліна на 90⁰ з акцентованим ударом п'ятки опорної ноги, штопор);

- м'яке відкривання ноги (battement developpe legato, staccato на 90⁰, зі стрибком на опорній нозі);
- великі кидки (великі кидки з підбивкою tombe soure, з підбивкою опорної ноги на cabriole, через I позицію у поєднанні з ножицями на стрибку, з кільцевим рухом робочої ноги спереду назад на 90⁰ rond de jambe jete, з поворотом корпусу fouette з опусканням на коліно робочої ноги обличчям до станка з розтяжкою, з переступанням та підскоками);
- технічні вправи (голубець із стрибком, зіскоки на п'ятки, cabriole, revoltade, les pirouettes endehors et endedans, обертання у високих позах attitude, tire-bouchon в циганських та іспанських танцях, підготовка до закладки та закладка, підготовка до присядки, жабка, різновиди присядок, різновиди закладок, розніжки, стрибки);
- перегинання корпусу (port de bra) з обертанням на 90⁰, з перегинанням корпусу в різні сторони та згинання ніг у коліні, з розтяжкою, хвилеподібний рух.

Створити і виконати комбінації на основі лексики російського, білоруського, молдавського, польського, угорського, іспанського, італійського народних танців.

Зміст дисципліни «Мистецтво балетмейстера»

Сфери творчої діяльності балетмейстера. Філософське розуміння танцю. Еволюція балетмейстерської творчості. Творчі концепції балетмейстерів минулого та значення їх діяльності у розвитку хореографічного мистецтва. П'ять взаємопов'язаних етапів в процесі роботи балетмейстера над створенням хореографічного твору. Ідея, тема, сюжет та їх втілення в хореографічному творі. Основні закони драматургії хореографічного твору. Архітектоніка хореографічного твору. Програма - основа створення майбутньої хореографічної постановки. Робота над складанням музично-композиційного плану. Музика в хореографічному творі. Змістовний зв'язок танцю з метро ритмічною структурою та формою музичного твору. Злиття сенсорних образів в хореографічному творі. Хореографічний текст. Розвиток рухів танцю. Два шляхи розвитку руху. Танцювальні рухи, пози, жести, пантоміма, міміка. Розвиток природних рухів. Руйнівна сила обманних рухів та жестів. Поетична образність хореографічного твору. Малюнок танцю - компонент композиції. Графіка хореографічних фігур в загальних та суттєвих рисах. Психологічний характер малюнків. Класичні норми побудови сюжету хореографічного твору та їх трансформація.

Зміст дисципліни «Теорія і методика викладання хореографії у навчальних закладах»

Цілі та завдання курсу. Соціально-педагогічні функції дитячого хореографічного колективу, його організація та створення. Методи та засоби створення дитячого хореографічного колективу. Види та форми дитячих хореографічних колективів. Основні психофізіологічні характеристики дітей та підлітків різних вікових груп. Формування кістково-м'язової системи та

основних рухових здібностей дитини. Медичні, соціально-психологічні аспекти відбору дітей для занять хореографією. Учбово-педагогічний процес в дитячому хореографічному колективі. Завдання та сфери діяльності керівника. Організація концертної діяльності. Творча імпровізація, як засіб розвитку фантазії та творчого осмислення дійсності. Хореографічна обдарованість та її проявлення в дитячому віці. Професійна орієнтація дітей та підлітків. Вольові якості дітей та їх значення в хореографії. Цілі і задачі навчально-виховного процесу в дитячому хореографічному колективі. Методика проведення хореографічних занять з дітьми різного віку. Принципи формування репертуару творчого хореографічного колективу. Різновіковий підхід. Виховне значення репертуару дитячого хореографічного колективу.

Література з українського народного танцю

1. Антипова І. Танці Поділля. – К.: Мистецтво, 1971.
2. Балог К. Мої роси і зорі .Закарпатське видавництво, 1989.
3. Балог К. Танці Закарпаття. – К. : Мистецтво, 1986.
4. Бондаренко Л. Святковий хоровод. – К.: Музична Україна, 1981
5. Боримська Г. В. Самоцвіти українського танцю. – К.: Мистецтво, 1974.
6. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. – К.: Мистецтво, 1996.
7. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю. – К. :Мистецтво, 1971.
8. Василенко К. Ю. Сюжетні танці. – К.: Мистецтво, 1966.
9. Василенко К. Ю. Танці Київщини, К.: Мистецтво, 1982.
10. Василенко К. Ю. Український народний танець. – К.: Мистецтво, 1981.
11. Верховинець Теорія українського народного танцю. – К.: Музична Україна, 1980.
12. Вірський П. П. У вихорі танцю. – К.: Мистецтво, 1977.
13. Герасимчук Р. Гуцульські танці. – Л., 1979.
14. Григор'єв П. Елементи рухів українського народного танцю. – К.: Обр. мистецтво, 1961.
15. Гуменюк А. Українські народні танці. – К.: Наукова думка, 1969.
16. Гур'єв Ю. Танцює “Подільчак”. – К. : Музична Україна , 1981.
17. Зайцев Є. В. Основи народно-сценічного танцю. – К. : Мистецтво, 1976.
18. Збірник танців : Танцює “Волинянка”. – К. : Мистецтво, 1972.
19. Зубатов С. Основи викладання українського народно-сценічного танцю. – К.: ІПКП, 1995.
20. Кречко М. Ми з Верховини. – К. : Мистецтво, 1964.
21. Пасютинська В.М. Своєобразие Прикарпатской народно-сценической хореографии – бойки, лемки, гуцулы. - К.: Институт культуры, 1978.
22. Сидоренко П. У вихорі танцю. – К.: Мистецтво, 1977
23. Уварова Н. Танці Полтавщини. – К.: Мистецтво, 1969.
24. Чопорчук Я. “Голубка” Танці Прикарпаття у запису П. Сидоренко) – К. : Мистецтво, 1972.

Література з класичного танцю:

1. Цветкова Л.Ю. Методика викладання класичного танцю : підручник для студентів ВНЗ / Лариса Юріївна Цветкова;– 3-е вид.– К. : Альтерпрес, 2007.– 324 с.

Література з народно-сценічного танцю:

1. Зайцев Є. Основи народно-сценічного танцю. К.: Мистецтво, 1971.
2. Камін В. Народно-сценічний танець у дитячому хореографічному колективі. - К.: Інститут змісту і методів навчання, 1996.
3. Куберт В., Мардарь М. Молдавські народні танці. – Кишинів, 1969.
4. Тараканова А., Климчук Л. Хореографія у школі. - К.:1995.
5. Хворост І. Білоруські танці . - Мінськ.: Білорусь, 1977.
6. Чурко Ю. Білоруські народні танці. – Мінськ.: Наука і техніка, 1972.

Література

з дисципліни “Мистецтво балетмейстера”

1. Боримська І. Самоцвіти українського танцю – К. : Мистецтво, 1974.
2. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. – К. : Мистецтво.
3. Верховинець В. Теорія українського народного танцю – К. МузичнаУкраїна.
4. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. – К., 1990.
5. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України. – К. : Мистецтво,1986.
6. Інструментальна музика. – К. : Наукова думка, 1972.
7. Станішевський Ю. Балетний театр РадянськоїУкраїни. – К., 1986.
8. Станішевський Ю. Обрії музичного театру. - К., 1968.
9. Станішевський Ю. П. П. Вірський. – К., 1962.
10. Станішевський Ю. Український Радянський балетний театр .- К., 1970.